

НАПРЯМ 3. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ МОБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ РЕЖИМІВ: КОНСТИТУЦІЙНІ, ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-493-4-28>

ГУМАНІЗМ ЯК КЛЮЧОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Мирослава БЄЛОВА

*доктор юридичних наук, професор,
доцент кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Дмитро БЄЛОВ

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Розвиток сучасної правової держави нерозривно пов'язаний з утвердженням гуманістичних цінностей та принципів у всіх сферах суспільного життя. Гуманізм, як філософська концепція та правовий принцип, виступає фундаментальною основою для формування державної політики, законодавства та правозастосовної практики. В умовах глобальних викликів та трансформацій суспільних відносин особливої актуальності набуває дослідження ролі гуманістичних ідей у процесі розбудови правової держави, яка здатна ефективно захищати права і свободи людини, забезпечувати її гідність та створювати умови для всебічного розвитку особистості.

Теоретичне осмислення гуманізму як ключового вектора розвитку правової держави потребує комплексного аналізу його проявів у різних аспектах державно-правової дійсності. Це передбачає дослідження як концептуальних засад гуманізму в правовій теорії, так і практичних механізмів його реалізації в діяльності державних органів, правотворчості та правозастосуванні. Важливим є також вивчення міжнародного досвіду

впровадження гуманістичних принципів у державно-правову практику та визначення перспективних напрямів удосконалення вітчизняної правової системи на засадах гуманізму.

Таким чином, діяльність держави повинна бути спрямована на забезпечення дотримання усіх встановлених прав та свобод людини. Так що цілком очевидно, що всі ці правові аксіоми покликані забезпечувати індивідуальні права і громадянські свободи. Основоположним принципом права, за вірним твердженням, слід визнати принцип гуманізму, який є соціальним ідеалом, відповідно до якого людина – ключова цінність демократичного суспільства, а лейтмотив і мета всієї системи права – забезпечення її прав і свобод. Гуманізм – наскрізний і найбільш фундаментальний принцип права, що означає визнання цінності людини, повагу до його гідності, забезпечення необхідних умов і можливості дотримання її прав і свобод, прагнення до її блага як до мети суспільного прогресу. Саме від того, наскільки даний принцип реалізований в праві, наскільки глибоко його значення осмислюється суспільною свідомістю, залежить по дальший розвиток права і всього людства в цілому¹ (Костицький, 2009).

Так, у сучасній філософській літературі під гуманізмом розуміють систему світоглядних орієнтирів, центром яких є людина, її особистість, високе призначення та право на вільну самореалізацію. Гуманізм визначає вивільнення можливостей людини, її благо критерієм оцінки соціальних інститутів, а людяність – нормою стосунків між індивідами, етнічними й соціальними групами, державами. Гуманізм як риса світової культури збагатив етичну думку визнанням самоцінності людського та земного життя. Звідси поступово розвинулася ідея щастя, справедливості та рівності людей².

Існує досить багато філософських визначень поняття гуманізму. Одне з них визначає гуманізм як визнання цінності людської особистості, її права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, право на свободу і щастя, затвердження блага людини як критерію оцінки суспільних відносин³.

За своєю сутністю, гуманізм – це світогляд, у центрі якого – ідея людини як найвищої цінності, ідеологія, що орієнтується насамперед на позитив людини при визнанні її негативу, який потребує контроллю й обмежень. У найбільш узагальненому вигляді гуманізм – це філософський, етичний і природно-правовий принцип, що надає людині статусу абсолютної цінності. При цьому, вищі гуманітарні засади, зумовлені сутністю суспільства та

¹ Костицький М. В. (2009) Гуманізм права як прояв вищих (космічних) законів у суспільстві. *Принципи гуманізму та верховенства права як умова розвитку демократичної, соціальної, правової держави (пам'яті професора В. В. Копейчикова): Матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф.* К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ. С. 13.

² Цельєв О. В. (2009) Гуманізм та принципи верховенства права на прикладі права на громадянську непокору. *Науковий вісник ХНУ.* № 2. С. 5.

³ Погребняк С. П. (2007) Втілення принципу гуманізму в праві. *Вісник Академії правових наук України.* № 1. С. 33.

прагненням людини до високого, гідного становища, реалізуються передусім у цінностях природного права⁴.

Фундаментальність і загальновизнаність принципу гуманізму зумовлена системою його імперативів і субімперативів, його структурних компонентів. При розгляді формальних та практичних аспектів реалізації принципу гуманізму ми неминуче стикаємося з проблемою його поліструктурності, тому що реалізація даного принципу зачіпає необхідність реалізації його складових⁵.

Одним з компонентів, на наш погляд, є стан рівня моральності суспільства, досягнення найвищого розвитку суспільства безпосередньо пов'язане з рівнем розвитку члена такого суспільства, громадянина, посадової особи і т.д. У суспільстві з високим рівнем моральності та моралі не має значення, формалізовані ці права чи ні, тому що реалізація прав людини в такому суспільстві є природною⁶.

Разом з тим, не можна не відмітити, що категорія гуманізму не є новою. Ще за часів Радянського Союзу існує в той період соціалістичне право розглядалося як найгуманніше право в світі, оскільки соціалізм бачився найбільш прогресивним світовим явищем. Гуманізм радянського права вбачався вченими, перш за все, в ліквідації класових і соціальних антагонізмів, а також в формально проголошених у всіх радянських конституціях основних правах і свободах радянських громадян⁷.

Таким чином, можна зробити висновок, що гуманізм є фундаментальним принципом розвитку сучасної правової держави, який визначає людину як найвищу цінність та центр правової системи. Цей принцип знаходить своє відображення у формуванні державної політики, законодавства та правозастосовної практики, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини, її гідності та створення умов для всебічного розвитку особистості. Важливим аспектом є поліструктурність принципу гуманізму, що проявляється через систему його імперативів та субімперативів, які впливають на різні сфери суспільного життя.

Особливу роль у реалізації принципу гуманізму відіграє рівень моральності суспільства, який безпосередньо впливає на ефективність забезпечення прав людини. При цьому важливо відзначити еволюцію розуміння гуманізму від формального проголошення прав і свобод у радянський період до сучасного комплексного підходу, що передбачає реальне забезпечення цінності людської особистості, її права на вільний розвиток і самореалізацію, а також визнання блага людини як основного критерію оцінки суспільних відносин та діяльності держави.

⁴ Момот М. О. (2010) Діалектика справедливості та гуманізму в правотворчості. *Право і суспільство*. № 3. С. 25.

⁵ Dmytry Byelov, Jan Holonich, (2021) The principle of humanism in the state-individual relationship. *Journal of social sciences, nursing, public health and education*. 1. P 138.

⁶ Громовчук М.В., Белов Д.М., (2021) Принцип гуманізму, як основоположний принцип побудови сучасної правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 65. С. 47.

⁷ Громовчук М.В., Белов Д.М. (2022) Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітично-порівняльне право*. №3. С. 302.